

I. pályaszakasz (1907–1919) főként lírai alkotások, korai novellák; műfordítások

NÉGY FAL KÖZÖTT (1907, első verseskötete)

ÜLLŐI-ÚTI FÁK

Az ég legyen tivéletek,
Üllői-úti fák.
Borítsa lombos fejetek
szagos, virágos fergeteg,
ezer fehér virág.
Ti adtatok kedvet, tusát,
ti voltatok az ifjúság,
Üllői-úti fák.

Másoknak is így nyíljatok,
Üllői-úti fák.
Szívják az édes illatot,
a balzsamost, az altatót
az est óráin át.
Ne lássák a bú ciprusát,
higgyék, örök az ifjúság,
Üllői-úti fák.

Haldoklik a sárgult határ,
Üllői-úti fák.
Nyugszik a kedvem napja már,
a szél búsan dúdolván jár,
s megöl minden csirát.
Hová repül az ifjúság?
Feleljetek, bús lombu fák,
Üllői-úti fák.

- ciklusszerkezet
- szimbolista-parnasszista hagyomány
- meghatározó a szonettforma
- a beszédhelyzet a lírai én köré szerveződik vagy leíró jellegű szövegek
- Ady kritikája a kötet kapcsán: *„Bántásnak ne vegye se ő, se más: ő olyan költő, akire egyenesen az irodalomnak van szüksége. Emberi dokumentumokat nem kínál ő, mert nem kínálhat. Valami félelmetesen új egyéniségnek gyilkos toladásával vagy tiltakozásával sem keseríti ő el a jámbor lelkeket. Ő művész, ő költő, ő író, nem tudom, hogy mindenkivel meg tudom-e magam értetni: ő irodalmi író. Bevallom, hogy az én számból nem éppen dicséret ez ma, amikor egyre biztosabban kezdem gyűlölni az irodalmat.”*

A SZEGÉNY KISGYERMEK PANASZAI (1910, az igazi beérkezés kötete)

Mint aki a sínek közé esett...

És általérzi tűnő életét,
míg zúgva kattog a forró kerék,
cikázva lobban sok-sok ferde kép,
és lát, ahogy nem látott sose még:

Mint aki a sínek közé esett...
a végtelent, a távol életet
búcsúztatom, mert messze mese lett,
mint aki a sínek közé esett:

Mint aki a sínek közé esett -
vad panoráma, rémes élvezet -
sínek között és kerekék között,
a bús idő robotog fejem fölött,
és a halál távolba mennydörög,
egy percre megfogom, ami örök,
lepkéket, álmot, rémest, édeset:

Mint aki a sínek közé esett.

Menj, kisgyerek.

Most vége ennek is.

Menj, drága gyermek, édes kisfiam.

A te utad a végtelenbe visz,
de én előttem már a semmi van.

A semmiség. Még egynéhány merész év,
aztán a férfikor s a sárga vénség.

Menj, édesem, bocsáss meg a dalosnak,
ki mostan a színpadra kényszerít,
menj budapesti, bús redakciókba,
némán takard föl szóló sebeid.

Menj a New-Yorkba s kávéházi márvány
ravatalán tanulj újra meghalni,
írígy szemek keresztüze közé menj,
hadd nézzék benned, mi az irodalmi.

Menj és panaszkodj, hogy az vitt piacra,
ki tégedet legjobban szeretett,
és kirabolva tiszta, kis koporsód,
most kinyitotta halott szemedet.

Mondd, árva vagy és most lettél legárvább -
picike koldus a föld kerekén -
mezítenül születted, meztelen mégysz...

Menj, menj, szegény.

- szecesszió
- impresszionizmus
- szimbolizmus, pici expresszionizmus
- versfűzés; az ember lényegét a tudattalan szférája alkotja, a gyermekkor élményeinek felidézésével válik leginkább hozzáférhetővé; a felnőtt és a gyermek kettős látásmódja a *személyiség osztottságának* tapasztalatát nyújtja

Múlt este én is jártam ottan.

Hogy bíbor lázban hánykolódtam,
az üvegajtó állt elé,em,
a zajtalan, a hangtalan,
csupa ezüst, csupa arany,
a sarka tűz, kilincse fém.
Az üvegajtó állt elé,em,
üvegje köd és alkonyat,
bámultam benne arcomat,
s mint víziárny lengett felém,
akár vak tükrök lemezén,
hogya bíbor lázba hánykolódtam.

Néztem közélről meghatottan,
ez az ajtó, ismertem én,
ezen suhant el kisöcsém
s ezen a bűvös, tükrös ajtón
ment el, mikor leszállt az alkony,
kis, kékszemű húgom, szegény,
már régesrég ismertem én.
Csupán egy tükör az egész,
aki belené, belevés,
és aztán nincs többé remény,
egy kép az üvegen kilobban.

Múlt este én is jártam ottan.

Azon az éjjel
az órák összevissza vertek.
Azon az éjjel
holdfényben úsztak mind a kertek.
Azon az éjjel
kocsik robogtak a kapunk alatt.
Azon az éjjel
könnyben vergődtek a füledt szavak.
Azon az éjjel
égett szobánkba gyertya, lámpa.
Azon az éjjel
féltünk a borzasztó homályba.
Azon az éjjel
arcunk ijedt volt, halavány.
Azon az éjjel
halt meg szegény, ősz nagyapám.

Azon a reggel
csupa rokon jött, sirató nép.
Azon a reggel
sűrögte az öreg mosónék.
Azon a reggel
kendővel kötötték fel gyöngé állát.
Azon a reggel
lassan vezettek a földült szobán át.
Azon a reggel
rozsdás pénzt tettek kék szemére.
Azon a reggel
riadtan bámultam feléje.
Azon a reggel
csak hallgatott makacs ajakkal.
Azon a reggel
olyan volt, mint egy néma angyal.

Már néha gondolok a szerelemre.
Milyen lehet - én Istenem - milyen?
Találkoztam tán véle messze-messze,
valahol Andersen meséiben?
Komoly és barna kislány lesz. Merengő.
A lelke párna, puha selyemkendő.
És míg a többiek bután nevetnek,
virágokat hoz majd a kis betegnek.
Ágyamhoz ül. Meséskönyv a szeme.
Halkan beszél, csak nekem, soha másnak.
Fájó fejemre hús borogatást rak.
És kacagása hegedű-zene.
Egy lány, ki én vagyok. Hozzám hasonló.
Különös, titkos és ritkán mosolygó
Az éjbe néző. Fáradt. Enyhe. Csöndes.
Csak szétekint, és szobánkba csönd lesz.

Az iskolában hatvanan vagyunk.

Szilaj legényké. Picik és nagyok,
s e hatvan ember furcsa zavarában
a sok között most én is egy vagyok.
Ez más, mint otthon. Festékszag, padok,
a fekete táblácska és a kréta,
a szivacs hideg, vizes illata,
az udvaron a szilfa vén árnyéka,
s a kapunál - az arcom nézi tán? -
egy idegen és merev tulipán.

Ez más, mint otthon. Bús komédia,
lélekzet-visszafojtva, félve nézem,
hatvan picike fej egyszerre int,
s egyszerre pislant százhusz kis verébszem.
Hatvan picike, fürge szív dobog,
hatvan kis ember, mennyi sok gyerek.
Amerre nézek, mint egy rengeteg,
kezek, kezek és újra csak kezek.
Mint kócbabácskák a török bazárba,
egy hús terembe csöndesen bezárva,
az orruk, a fülük, mint az enyém,
s a feje is olyan mindenkinek.
Mivége ez a sok fej, kéz, fül, orr,
sokszor csodálva kérdezem: minek?

Mostan színes tintákról álmodom.

Legszebb a sárga. Sok-sok levelet
e tintával írnék egy kisleánynak,
egy kisleánynak, akit szeretek.
Krikszkrakszokat, japán betűket írnék,
s egy kacskaringós, kedves madarat.
És akarok még sok másszínű tintát,
bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat,
és kellene még sok száz és ezer,
és kellene még aztán millió:
tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke,
szemérmes, szerelmes, rikitó,
és kellene szomorú-viola
és téglabarna és kék is, de halvány,
akár a színes kapuablak árnya
augusztusi délkor a kapualján.
És akarok még égő-pirosat,
vérszínűt, mint a mérges alkonyat,
és akkor írnék, mindig-mindig írnék.
Kékkel húgomnak, anyámnak arannyal:
arany-imát írnék az én anyámnak,
arany-tüzet, arany-szót, mint a hajnal.
És el nem unnám, egyre-egyre írnék
egy vén toronyba, szünes-szüntelen.
Oly boldog lennék, Istenem, de boldog.

Kiszínezném vele az életem.

Szegény anyám csak egy dalt zongorázik.

Egy árva dalt. Azt veregeti folyton,
és megbicsaklik elefántcsont ujjá
a fekete-fehér elefántcsonton.
És elfelejti, próbálgatja egyre,
és szállni vágy, mint vérző sas a hegyre,
mert szállni tudna, szállni és röpködni,
de visszahúzza újra ezer emlék.
Ezt zongorázta kisleány-korában,
s mikor apuskával egymást szerették.
Ezt próbálgatta, amikor születtem,
és megtanulta, elfeledte csendben.
Jaj, mennyi vágy van benne, hosszú évek.
Egy szürke dalban egy szent, szürke élet.
Hogy össze nem rogy a szobánk alatta,
hogy össze nem rogy menten, aki hallja.
E dalban az ő ifjúsága halt el,
s a semmiségbe hervadt vissza, mint ő.
Kopog-kopog a rossz, vidéki valcer,
és fáj és mély, mint egy Chopin-keringő.

Anyuska régi képe.

Jaj, de édes.

Itt oly fiatal még. Tizenhat éves.
Mellén egy nagy elefántcsont kereszt.
De dús, komoly haján, bársonyruháján
titkos jövődők szenvedése rezg.
Keze ölében álmodozva nyugszik
karperecek, gyűrűk súlya alatt,
és könnyen az asztalra könyökölve,
feje előrebillen hallgatag.
Oly idegen így. Olyan ismeretlen.
Tündéri ábrándok menyasszonya.
Csak a szeme nevet rám ismerősen,
két mélabús, merengő viola.
Csak kék szemében ismerek magamra,
mely eljövendő álmoktól homályos
s rettegve a bús végtelenbe réved.

A lelkem már körötte szálldos.

A rút varangyot véresen megöltük.

Ó iszonyú volt.
Vad háború volt.
A délután pokoli-sárga.
Nyakig a vérbe és a sárba
dolgoztunk, mint a hentesek,
s a kövér béka elesett.
Egész smaragd volt. Rubin a szeme,
gyémántot izzadt, mérgekkel tele.
A lába türkisz, a hasa zafir,
a bőre selymek fonadéka,
s regés kincsel elterült
a gazdag, undok anya-béka.
Botokkal nyomtuk le a földre,
az egyik vágta, másik ölte,
kivontuk a temető-partra,
ezer porontya megsiratta,
s az alkonyon, a pállott alkonyon
véres szemével visszanézett.
Kegyetlenül, meredten álltunk,
akár a győztes hadvezérek.

Most itt vagyunk. A tiszta kissozóban.

Szép harc után. A szájunk mosolyog.

Maró fogunk az undort elharapja,
s göggel emeljük a fejünk magasra,
mi hóhérok, mi törpe gyilkosok.

- érdemes volna figyelni a hatáskeltés eszközeire, úgymint az alakzatokra (kihagyások, ismétlések, hozzátoldások), a szóképekre (metaforák, szinestéziák, egyebek), valamint a nagyléptékben kirajzolódó asszociációs-motivikus hálózottságra.
- műfordításköte ezen időszakból: *Modern költők* (1913)

II. pályaszakasz: 1920–1929 domináns a regény; líra; nyelvművelő írások

KENYÉR ÉS BOR (1920)

BOLDOG, SZOMORÚ DAL

Van már kenyérem, borom is van,
van gyermekem és feleségem.
Szívem minek is szomorítsam?
Van mindig elég eleségem.
Van kertem, a kertre rogyó fák
suttogva hajolnak utamra,
és benn a dió, mogyoró, mák
terhétől öregbül a kamra.
Van egyszerű, jó takaróm is,
telefonom, úti bőröndöm,
van jó-szívű jót-akaróm is,
s nem kell kegyekért könyörögnöm.
Nem többet az egykori köd-kép,
részegje a ködnek, a könnynek,
ha néha magam köszönök még,
már sokszor előre köszönnek.
Van villanyom, izzik a villany,
tárcám van igaz színezüstből,
tollam, ceruzám vigan illan,
szájamban öreg pipa füstöl.
Fürdő van, üdíteni testem,
langy téa beteg idegeimnek,
ha járok a bús Budapesten,
nem tudnak egész idegennek.
Mit eldalolok, az a bánat
könnyekbe borít nem egy orcát,
és énekes ifjú fiának
vall engem a vén Magyarország.
De néha megállok az éjen,
gyötrődve, halálba hanyatlón,
úgy ásom a kincset a mélyen,
a kincset, a régít, a padlón,
mint lázbeteg, aki föleszmél,
álmát hüvelyezve, zavartan,
kezem kotorászva keresgél,
hogyan jaj, valaha mit akartam.
Mert nincs meg a kincs, mire vágytam,
a kincs, amiért porig égtem.
Itthon vagyok itt e világban,
s már nem vagyok otthon az égben.

Ez regényei születésének ideje:

- *Nero, a véres költő* (1922)
- *Pacsirta* (1924)
- *Aranyársarkány* (1925)
- *Édes Anna* (1926)

A BÚS FÉRFI PANASZAI (1924)

Csak hús vagyok. Csak csont vagyok.
Gép a fejem. Gép a kezem.
De ami elmúlt, azt tudom.
Sírtam, nevettem az uton.
Én, ember, én. Emlékezem.

Nem tudtam én dalolni nektek az újról, csak a régiről,
nem tudtam én dalolni nektek a földről, csak az égiről,
mert ami elmúlt, az csodásan kísért az én dalomba még,
mert aki meghalt az időben, úgy van fölöttem, mint az ég.

Húsz éves voltam hajdanában, sápadt és vézna kisdíák,
most túl a harmincon ijedten hallottam ezt az áriát.
Húsz évesen arról daloltam, ki kisgyermekként égre kelt,
most éneklek húsz éves másom, ki egykor erről énekelt.

A férfikort, a vad kalandot, az ásítást, a férfibút,
s téged, öreg diákkaszárnya, akáclombos Üllői-út.
A háborút, a forradalmat, a lázat, mely elégetett,
mély bánatát az elbukónak, ki majdnem hogy elégedett.

Jaj, életem édes regényét hogy üzzem-fűzzem itt tovább.
Nyájas, bízó baráti arcok ma mind vigyorgó koponyák.
Süket, kopár földnek kiáltok, poros hazám szegény fia,
mert nem veri már vissza versem a Kárpát és az Adria.

Nem tudtam én dalolni nektek az újról, csak a régiről,
nem tudtam én dalolni nektek a földről, csak az égiről,
mert ami elmúlt, az csodásan kísért az én dalomba még,
mert aki meghalt az időben, úgy van fölöttem, mint az ég.

Beírtak engem mindenféle Könyvbe
és minden módon számon tartanak.
Porzó-szagú, sötét hivatalokban
énrólam is szól egy agg-szürke lap.
Ó, fogcsikorgatás. Ó, megalázás,
hogy rab vagyok és nem vagyok szabad.
Nem az enyém már a kezem, a lábam,
és a fejem, az is csak egy adat.
Jobb volna élni messze sivatagban,
vagy lenn rohadni, zsíros föld alatt,
mivel beírtak mindenféle Könyvbe
és minden módon számon tartanak.

Lásd, kisfiam, ezt mind neked adom most,
legyen tiéd örökre az egész.
Vedd a telet és a nyarat, a lombost,
itt van neked az epe és a méz.
Ez itt a keserű s ez itt az édes,
ez a fekete és ez a fehér,
ez a nyugalom, s a láz is, hogy égess,
ez itt a méreg és ez a kenyér.
Tejet adok, de hozzá szörnyű vért is,
ölelni lágyan és birkózni kart,
és harcot is, hogy harcolj csakazértis,
a rózsza mellett ott legyen a kard.
Van még néhány elhányt és csonka holmi,
egy kis verőfény és egy-két kacaj,
viaskodó kedv, várat ostromolni,
és végezetre egy nagy, tompa jaj.
Iker ajándékot veszel örökbe,
oly ember-ízű és oly felemás,
de ember adta, nem telt néki többre,
eget ne vívj, mély kútakat ne áss.
Sötétén nyújtom ezeket tenéked,
s koldus apád most tétovázva áll,
mert nincs egyéb. Jobbjában ott az élet,
és a baljában ott van a halál.

Hattyú kutyám.

Ülj itt s vigyázz a házra,
te farkasok szelíd, fehér fia,
ős embergyűlölő, kinek a léptünk
álmatlan, éber neuraszténia.
Ne engeddd, hogy istentelen lerontsák,
mit szívből, agyból raggatott a kéz.
Hadd álmodozzon pár évig a gazdád
a körbe, mely szűk és bezárt egész.
Kik messze vannak tőlem és ígémtől,
ne jöjjenek át soha a falon.
Ott túl úgyis az utca van, az utca,
rokontalan szívemnek borzalom.

Most harminckét éves vagyok.
Nyár van.
Lehet, hogy tán ez, amire
vártam.
Egészséges bronzarcomat
aranyfénnel veri a nap,
és lassan
megyek fehér ruhában a
lugasban.
Pipámba sárgálló dohány,
a füstje kékes, halovány.
A fák alatt egy kerti széken
alszik szelíden feleségem.
A küszöbön fiam. A szeme kék láng,
nagy szőke fej.
Álmos, puha száján csiklandva csorran
a lanyha tej.
Vad délután, a föld parázsló.
Részeg-virágok és darázs-szó.

Ha haldoklom, ezt suttogom.
Nyár volt.
Jaj, a boldogság máshová
pártolt.
Egészséges bronzarcomat
aranyfénnel verte a nap,
és lassan
mentem fehér ruhában a
lugasban.
Pipámba sárgálló dohány,
a füstje kék volt, halovány.
A fák alatt egy kerti széken
aludt szelíden feleségem.
A küszöbön fiam. A szeme kék láng.
Nagy szőke fej.
Álmos, puha száján csiklandva csorran
a lanyha tej.
Vad délután volt és parázsló.
Részeg-virágok és darázs-szó.

Állj a határnál, híven, régi jelkép,
igaztalan világban az igaz,
tiltó szoborként nyúlj el a küszöbre,
fajtam őrzője, bölcs, magyar kuvasz.

Most jöjj ide.

Leckét adok tenéked.

Nyisd rám ködös, rövidlátó szemed,
amelybe jószág és örök gyanú van.
Őrizd a csöndet mindenek felett.
Mard el veszetten, aki megzavarja
s a semmiségről fájón zakatol,
mert énreám még hosszú-hosszu út vár,
s munkás kezembe hittél jár a toll.
Aztán ne haragudj a koldusokra,
kik bámulják, szegények, a kaput,
és a holdfényben állanak soványan,
hiszen azoknak annyi a bajuk.

Inkább figyeld talán az irodalmat,
s ha erre jár néhány sunyi utas,
és meghallod, hogy engemet ugatnak,
légy szíves, és reájuk te ugass.

MEZTELENÜL (1928)

- szabadversek

CSOMAGOLD BE MIND

Csomagold be mind, ami volt, ami régen
volt, ami édes, mind csomagold be,
ami több, mint játék, szerelem, több, mint
élet is, a kincseim csomagold be,
rég szavam, az aranyt, kevélyen
csengő rímeim, melyekkel magasan
röpültem a többi fölött, s ékes igéim,
mind-mind csomagold e batyuba,
abba, amit hoztam, s hagyd az úton másnak,
hogy hősi-igazul járjak egyedül,
egyszerű ember az egyszerű földön,
s meztelenül legyek, amint megszülettem,
meztelenül legyek, amint meghalok.

TANÁR AZ ÉN APÁM

Tanár az én apám. Ha jár a vidéki
városban, gyermekek köszöntik ősz fejét,
kicsinyek és nagyok, régi tanítványok,
elmúlt életükre emlékezve, lassan
leveszik kalapjuk. Mint az alvajárók,
kik másfelé néznek. Hentesek, ügyvédek,
írnokok, katonák, s olykor egy országos
képviselő is. Mert nagy az én családom.

Nyugtalanok az én reggeleim, és éjjel
hatalmas hang kiabál újra belőlem.
Ruhátlan és hústalan zúg el a lelkem,
nem illik hozzá az ifjú parádé.
Úgyse soká tart már számomra e földi
vándorlás, tíz évig vagy húsz évig, aztán
elromlik a test, mely zárja hüvelyében
lelkemet, és egészen lélek leszek. Adj hát
vetkőzni most erőt, érezni e kevés
időre magamat s a világot, te nagy
igazság, szeretet s még nagyobb igazság,
fájdalom. Te adj a szemeimre könnyet,
mert könny nélkül én csak nem-látó, vak vagyok.

Nagy az én családom. Kelettől nyugatig,
nyugattól keletig. Nagy a mi családuknak.
Mikor vele megyek, fogva öreg karját,
vezetve az úton, a szívem kitágul,
s szívek közt énekel elhagyatott szívem.
Az én édesapám az emberek apja,
s én az emberek testvére vagyok.

NŐK

Nem kamasz-szerelem kis hevéletében
beszélek.

Az élet közepén, megkoszorúzva női karoktól
vallok,
nők, rokonaim.

Most már elmondhatom, hogy oly közel voltatok hozzám,
mint senki más,
s szeretlek is benneteket.

Zavarosak, mint én,
termékenyek, mint én,
zavaros források, melyekből aranyat mostam,
igazi aranyat.

Természet tündérei, szeszélyesek és kiszámíthatatlanok,
de igazabbak
a meddő gondolatnál,
a büszke hazugnál,
a csontos, ijesztő, gyilkos férfinál.
Hová is futhatnék én,
kócos fejemmel,
költészetemmel,
rettenetesen cikázó tétovásággal,
ha nem volnátok ti,
megértők, megbocsátók,
elvtelen szentek,
jámbor pogányok,
bizonytalan jók,
valóság hű sáfárjai.

Ha varrtok, vagy vaját mérték,
kirakatot szemlélték komolykodó szakértelemmel,
s hócipőben topogtok, kecsesen, de balogul is, mint az albatroszok,
fölkacagok az örömtől, hogy vagytok,
és én is vagyok mellettetek.

Hozzátok kötözött engem a végzet,
örökkévalóan,
köldöksinórral, azután a vágyak
eleven kötelével,
hogy mélyetekben keressem az utat az élet felé,
s öletekbe ejtsem le terhes koponyámat.

Nem egy, hanem mindegyik.
Mindegyik leányom, mindegyik feleségem,
mindegyik barátnőm, rejtélyes kedvesem.
Mindegyik anyám.